

De invoering van passend onderwijs had heel wat voeten in de aarde. Er was veel kritiek: leerkrachten die er niet op toegerust zijn, een bezuinigingsmaatregel, te veel bureaucratie, middelen die niet besteed worden. Het is nog altijd niet voor iedereen duidelijk aan welke voorwaarden scholen moeten voldoen om passend onderwijs mogelijk te maken. In het vorige artikel stond het ontwikkelingsperspectief centraal. Dit tweede artikel gaat over de competenties die leerkrachten nodig hebben om passend onderwijs te realiseren. Wat leren ons de diverse onderzoeken en wat zijn de bevindingen van de Onderwijsinspectie? Hoe krijgen we meer maatwerk in de klas?

AAN WELKE VOORWAARDEN MOETEN SCHOLEN VOLDOEN?

PASSEND ONDERWIJS (2): LEERKRACHTCOMPETENTIES

Leerkrachten moeten de juiste competenties bezitten voor het realiseren van passend onderwijs en het bieden van goede ondersteuning. Zij moeten dan ook optimaal worden voorbereid op passend onderwijs. Hoewel in dit artikel uitgegaan wordt van de zeven oorspronkelijke SBL-competentiegebieden, spreekt de Onderwijscoöperatie inmiddels over de vakinhoudelijke, vakdidactische en pedagogische bekwaamheid van leraren. De SBL-competenties (zie de 1e en 2e kolom in het overzicht op pagina 26) zijn landelijk door de Stichting Beroepskwaliteit Leraren (SBL) en ander onderwijspersoneel vastgesteld. Zij brengen de belangrijkste aspecten van de bekwaamheid van leerkrachten goed in kaart.

ONDERZOEK

Volgens Smeets, Ledoux, Regtvoort, Felix & Mol Lous (2015) zijn bovenstaande competenties van belang voor het uitvoeren van passend onderwijs. Zij concluderen op basis van onderzoek dat schoolteams in het algemeen in voldoende mate beschikken over interpersoonlijke, pedagogische en organisatorische competenties, evenals over competenties in samenwerken. Er is echter een ander beeld over de vakinhoudelijke en didactische competenties van leerkrachten en hun competenties met betrekking

tot reflectie en ontwikkeling. Vooral het reflectievermogen is een belangrijke vaardigheid.

De helft van het aantal interne begeleiders (Smeets e.a., 2015) vindt dat er (dringend) nascholing nodig is gericht op kennis van leerlijnen en het differentiëren daarin en het omgaan met gedragsproblemen. Uit verschillend onderzoek (Smeets e.a., 2007 en 2013) blijkt dat interne begeleiders positief zijn over de competenties van leerkrachten met betrekking tot het omgaan met cognitieve problemen en het omgaan met gedragsproblemen.

krachten zich overbelast voelt door het onderwijs aan deze leerlingen.

Leerkrachten ervaren de meeste problemen bij leerlingen met het syndroom van Down en leerlingen met auditieve of visuele handicaps. Volgens de interne begeleiders en de leerkrachten is de kennis over of van remediërende materialen of aanpakken nog het minst ontwikkeld. De leerkrachten hebben de meeste behoefte aan ondersteuning bij het omgaan met leerlingen met gedragsproblemen en met hoogbegaafde leerlingen. Er is ook relatief veel behoefte aan ondersteuning bij problemen in de

ER IS GROTE BEHOEFTE AAN MEER PROFESSIONALITEIT

Van de leerkrachten geeft twee derde aan dat zij zelf nog bepaalde competenties voor het verbeteren van passend onderwijs willen ontwikkelen. Zij hebben vooral betrekking op vakinhoudelijke en didactische aspecten en het omgaan met gedragsproblemen. Een kwart van de leerkrachten heeft niet het gevoel leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften te kunnen bieden wat ze nodig hebben. De onderzoekers (Smeets e.a., 2015) concluderen dat een derde van de leer-

sociaal-emotionele ontwikkeling van leerlingen. En uit het onderzoek in het primair onderwijs van Bokdam, Berger, Van Oploo, & Volker (2011) blijkt dat 40 procent van de ondervraagden nascholing wenst op het gebied van het omgaan met leerlingen met speciale leerbehoeften en/of beperkingen. Het komt overeen met de informatie van Jettinghoff & Grootcholte (2014). Uit de resultaten van hun enquête blijkt dat drie kwart van de leerkrachten behoefte

heeft aan professionalisering op het gebied van het afstemmen van het onderwijs op verschillen tussen leerlingen. Het gaat dan vooral om het omgaan met leerlingen met gedragsproblemen, excellente en hoogbegaafde leerlingen, verschillen in leerstijl in de klas en leerlingen met leerproblemen.

WENSEN VAN DE INSPECTIE

Voor het invoeren van passend onderwijs is het volgens de Onderwijsinspectie (2014) belangrijk dat leerkrachten bovengenoemde kennis en vaardigheden verbeteren en voldoende gefaciliteerd worden om passend onderwijs te kunnen realiseren. De professionaliteit van de leerkracht is de belangrijkste voorwaarde voor het bieden van goed afgestemd onderwijs aan leerlingen en de daarbij passende ondersteuning en begeleiding. Het gaat er vooral om dat leerkrachten leren omgaan met verschillen tussen leerlingen en dat zij leren beter aan te sluiten bij de ontwikkeling van individuele leerlingen. Het is belangrijk dat leerkrachten de gelegenheid krijgen en de verantwoordelijkheid nemen om zich hierin te professionaliseren, met name waar het gaat om de differentiatievaardigheden en het bieden van ondersteuning aan leerlingen. De implementatie en kwaliteit van passend onderwijs in de klas is een gezamenlijke verantwoordelijkheid van leerkrachten, schoolleiders, schoolbesturen én van besturen van samenwerkingsverbanden. Ondanks vele inspanningen en activitei-

ten op dit terrein is er de laatste jaren volgens de inspectie (2016, 2017) in de kwaliteit van de lessen nauwelijks iets veranderd en is er weinig verbeterd. De lessen zijn heel verschillend van kwaliteit en de differentiatievaardigheden van leerkrachten blijven achter. Dit houdt in dat leerkrachten onvoldoende in staat zijn om per leerling de juiste lesstof aan te bieden. Hoewel het de leerkrachten sinds 2011-2012 steeds beter lukt om de

verwerkingsopdrachten af te stemmen op de onderwijsbehoeften van hun leerlingen, blijft het omgaan met verschillen tussen leerlingen complex. Het lastigste is de afstemming van de instructie. Al jaren gebeurt dit in ongeveer een derde van de lessen in onvoldoende mate.

MEER MAATWERK IN DE KLAS

We concluderen dat het leerkrachten beduidend minder goed lukt om leer- ►

LITERATUUR

- Bokdam, J., Berger, J., Van Oploo, M., & Volker, G. (2011). Tussenmeting Convenant Leerkraft 2011. Zoetermeer: Research voor Beleid.
- Inspectie van het onderwijs (2014). De staat van het onderwijs. Onderwijsverslag 2012/2013. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
- Inspectie van het Onderwijs (2016). De staat van het onderwijs. Onderwijsverslag 2014/2015. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
- Inspectie van het Onderwijs (2017). De staat van het onderwijs. Onderwijsverslag 2015/2016. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
- Jettinghoff, K., & Grootsholte, M. (2014). Omgaan met verschillen in de klas. Onderzoek naar de professionaliserings- en ondersteuningsbehoeften van leraren bij het omgaan met verschillen tussen leerlingen in de klas. Den Haag: Arbeidsmarktplatform Primair Onderwijs.
- Smeets, E., Van der Veen, I., Derriks, M., & Roeleveld, J. (2007). Zorgleerlingen en leerlingenzorg op de basisschool. Nijmegen / Amsterdam: ITS / SCO-Kohnstamm Instituut.
- Smeets, E., Ledoux, G., Blok, H., Felix, C., Heurter, A., Kuijk, J. van, & Vergeer, M. (2013). Op de drempel van Passend onderwijs. Beleid en aanbod rond specifieke onderwijsbehoeften in zes samenwerkingsverbanden. Nijmegen / Amsterdam: ITS / Kohnstamm Instituut.
- Smeets, E., Ledoux, G., Regtvoort, A., Felix, C. & Mol Lous, A. (2015). Passende competenties voor passend onderwijs. Onderzoek naar competenties in het basisonderwijs. Nijmegen: ITS, Radboud Universiteit Nijmegen.

Overzicht van mogelijk relevante competenties voor passend onderwijs naar competentiegebied

Competentiegebied	Goed onderwijs/basiscompetenties	Aansluiten bij verschillen en omgaan met sociaal-emotionele problematiek, gedragsproblemen en/of andere beperkingen
1. Interpersoonlijk	- kan een band scheppen met leerlingen - kan gesprekken met leerlingen voeren - kan groepsdynamiek hanteren - kan leerlingen betrekken bij activiteiten	- kan gevoel van saamhorigheid creëren - kan leerlingen met beperkingen bij de groepsactiviteiten betrekken
2. Pedagogisch	- heeft hoge verwachtingen van alle leerlingen en handelt daarnaar - kan leerlingen motiveren - kan een veilig klimaat creëren - kan taakgericht gedrag stimuleren - kan een zelfstandige houding stimuleren - kan aanwijzingen gericht op gewenst gedrag geven - is bereid duidelijke regels te hanteren - is bereid consequent op te treden	- waardeert verschillen tussen leerlingen - voelt zich verantwoordelijk voor (het onderwijs aan) zorgleerlingen - is bereid ook zorgleerlingen eigen verantwoordelijkheid te geven - kan het zelfvertrouwen van zorgleerlingen stimuleren - kan zorgleerlingen aanspreken op hun gedrag zonder verwijten te maken - heeft zicht op de invloed van het eigen handelen op gedrag van zorgleerlingen
3. Vakinhoudelijk & didactisch	- beschikt over voldoende vakinhoudelijke kennis - kan uitdagend les geven en actieve lesvormen toepassen - heeft kennis van leerlijnen en kan een samenhangend curriculum samenstellen - kan leerlingen goed laten samenwerken - kan de vorderingen van leerlingen systematisch volgen en analyseren - kan het onderwijs afstemmen	- beschikt over voldoende kennis over beperkingen bij leerlingen - beschikt over voldoende kennis over remediërende aanpakken en middelen - kan problemen adequaat signaleren - kan een adequaat plan van aanpak (handelingsplan) maken en bijstellen - kan een plan van aanpak uitvoeren en de effecten evalueren
4. Organisatorisch	- is voldoende vaardig in klassenmanagement - kan de beschikbare onderwijstijd optimaal gebruiken	- kan extra structuur aanbrengen voor leerlingen die dat nodig hebben - weet de beschikbare tijd zo te gebruiken dat zorgleerlingen extra instructie en aandacht krijgen - kan gedragsproblemen beïnvloeden via beloning of verlies van privileges
5. Samenwerken met collega's	- staat open voor terugkoppeling van collega's - is gericht op samenwerking met collega's	- is bereid collega's om advies te vragen over onderwijs aan zorgleerlingen - is bereid informatie met collega's uit te wisselen over zorgleerlingen
6. Samenwerken met omgeving	kan goed communiceren met ouders	- is bereid en in staat tot constructief overleg met ouders van zorgleerlingen - is bereid tot overleg en samenwerking met externe deskundigen
7. Reflectie en ontwikkeling	- kan reflecteren op het eigen handelen - is bereid om het eigen handelen zo nodig te veranderen	- kan reflecteren op het eigen handelen bij het onderwijs aan zorgleerlingen - is bereid het eigen handelen te veranderen - neemt verantwoording voor de eigen professionele ontwikkeling

Bron: Smeets, Ledoux, Regtvoort, Felix, & Mol Lous (2015)

lingen actief te betrekken bij de les en om het onderwijs aan te passen aan de specifieke behoefte van leerlingen. De randvoorwaarden voor differentiatie en onderwijs op maat worden steeds beter, maar differentiatie in de lessen neemt nauwelijks toe. Kortom, voor het verbeteren van passend onderwijs zijn de afstemming op het niveau van de leerlingen, differentiëren en het bieden van uitdaging aan de leerlingen de essentiële verbeterpunten. Door regelmatige monitoring en goede analyse kunnen scholen gericht maatwerk leveren, zodat meer

leerlingen krijgen wat ze nodig hebben. Schoolleiders en besturen kunnen leerkrachten de ruimte bieden om hun deskundigheid en differentiatievaardigheden te verbeteren. Smeets e.a. (2015) hebben op basis van een literatuurstudie afgeleid welke competenties van belang zijn of kunnen zijn voor passend onderwijs (zie de derde kolom in het overzicht). De auteurs hebben deze zo concreet mogelijk geoperationaliseerd en geordend naar de SBL-competenties. Zij maken daarbij onderscheid tussen competenties die

nodig zijn om goed onderwijs te geven (waarvan alle leerlingen profiteren en die preventief handelen ten aanzien van gedragsproblemen mogelijk maken) en competenties in het aansluiten bij cognitieve verschillen en in het omgaan met sociaal-emotionele en gedragsproblemen en/of andere beperkingen. In het volgende artikel verkennen we deze competenties verder en gaan we nader in op het maatwerk dat leerkrachten aan leerlingen kunnen bieden in het kader van passend onderwijs. BSM